

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETİK VE EPİSTEMOLOJİK TEMELLERİ

[The Ethical and Epistemological Foundations Of Civil Society Organizations]

Yavuz ADUGİT

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi

yadugit@gmail.com.tr

ÖZET

Toplumsal ilişkileri yürüten devlet ve hükümetlerin amacı toplumsal sorunları tespit etmek, çözmek, yeni sorunlara karşı önlem almaktır. Ancak devlet ve hükümetlerin toplumsal ilişkileri adaletin sınırları içinde yönetmeme, dahası toplumun temel gereksinimlerine aykırı bir biçimde yönetme olasılığı bulunduğundan, devlet ve hükümetlerin toplum aracılığıyla denetlenmesi gerekir. Bu olgunun sonucu olan sivil toplum kavramı, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla nesnelleşir. Bu çalışma, sivil toplum kuruluşlarının neiliği, amaçları, var olma ve etkin olma koşulları, karşılaşılabileceği olası sorunlar ile çözümlerini tartışmak amacıyla, sivil toplum kuruluşlarının etik ve epistemolojik temellerini incelemektedir.

Anahtar Sözcükler: Devlet, toplum, sivil toplum, İnsan hakları, değer.

ABSTRACT

States and governments conduct the relations of society. For this reason, their purpose is to identify and resolve the existing problems, and to make provision against new social problems. However, it is possible that state and governments govern the social relations iniquitously. So they must be controlled by society itself. The realization of a vibrant civil society depends upon non-

governmental organizations. This study investigates the ethical and epistemological foundations of civil society with the intention of finding out the nature, the purposes, the conditions of existence and the impacts of civil society organizations and to determine the possible problems which might confront these organizations, and the possible solutions for them.

Keywords: State, society, civil society, human rights, value.

Bir arada yaşamaya mecbur insanlar arasındaki ilişkilerin tarzı doğrudan yaşamın tarzını belirlediğinden, bu konudaki tartışma ve arayışların tarihi, insanlığın teorik etkinliklerinin tarihiyle değil, pratik etkinliklerinin tarihiyle yaşıttır. Başkalarıyla bir arada yaşamının pratik olanakları ne kadar zayıf olursa olsun, söz konusu arayış kaçınılmazdır. Kişisel ilişkiler gönüllülük esasına dayanır, ama dünya içinde başkalarıyla bir arada bulunmak, onlarla yan yana olmak tercihe bağlı değildir. Her biri farklı eğilimler, tercihler, beklentiler, istekler taşıyan bireylerin fiziksel mekân anlamında yakınlığı bile zaman zaman bir ilişkinin yeterli koşulu anlamına geldiği için sorunlar baş gösterir. Levinas'ın dediği gibi, “eğer dünyada iki kişi olsaydık sorun olmazdı” (Levinas, 1992: 101). Üçüncünün dâhil olduğu hiçbir ilişki, gönüllülük, isteklilik esası üzerinde yürümez. Bundan böyle iki kişinin kendiliğinden başlamış ve duygular üzerinde işleyen ilişkisine başkasının yeni talepleri müdahil olur. Ve bu baskı, ilişkilerin, genel kurallar, bağlayıcı ilkeler aracılığıyla düzenlenmesini kaçınılmaz kılar. Böylece bireysel ya da kişisel ilişkilerden tümünden farklı bir ilişki tarzı olan toplumsal ilişkiler doğar. Zira toplum, “...*sensu stricto* üçüncü ile başlar” (Bauman, 1993, s. 112). İnsanların salt bir aradalığı değil, ilişki içinde olması... Dolayısıyla toplum, insanlar arasında var olan bir tür ilişki tarzına göndermede bulunur.

Toplumsal ilişkiler, yani insanın insanla ilişkileri... Öznesi de, maruz kalanı da bizzat insanın kendisi olduğu yegâne ilişki tarzı... Haliyle doğal değil, kurulan ilişkilerdir, zira tespit edilmiş ya da tasarlanmış belirli toplumsal gereksinimlerden hareketle rasyonel olarak formüle edilmiş çeşitli yasalar aracılığıyla yürütülen ilişkilerdir. Spinoza'nın *Etika*'sının temel argümanlarından biri olduğu üzere, aklın yasaları olarak bu yasalar insanın salt doğa durumuna bağımlı bir varlık olmadığının belirtisidir. Bu nedenle toplumsal ilişkiler hukuk ilişkileridir. Hukuk ilkeleri, belirli bir tarihsel süreçte ve belirli ihtiyaçların karşılanması dolayısıyla yapıldığından, “...toplumsal ilişkilerin yalnızca tarihi vardır” (Kuçuradi, 2006, s. 9). Tam da bu yüzden ki, değişebilir işlev ilişkileridir.

Belirli bir tarihte tespit edilmiş, belirli gereksinimlere karşılık gelen ve rasyonel olarak biçimlendirilmiş yasalara dayanan toplumsal ilişkilerden kurulan her toplumsal yapı değişken mahiyettedir. Böylece toplumsal yapının niteliği, toplumsal ilişkileri yürüten yasaların mahiyeti tarafından belirlenir. Durum bu, fakat bu yasaların yapılması ve uygulanması bazı kurumlara varlık kazandırırken, söz konusu kurumlar da yasaların ne kadar yürürlükte kalacağını, hâlihazırda yürürlükteki yasalarda yapılacak değişiklikleri ve nihayet yeni gereksinimlere karşılık verecek yeni

yasaların yapılmasını sağlar. Yasalar ile kurumlar arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi vardır; yasalar kurumların, kurumlar da yasaların varlık nedenidir. Devlet, farklı toplumsal gereksinimlerden doğan toplumsal ilişkileri yürüten kurumlar arasında koordinasyonu sağlayan en genel ve soyut kurum olarak var olur.

Toplumsal ilişkileri düzenleyen bir üst yapı olarak devlet, bu açıdan bakıldığında, kaçınılmaz bir kurum niteliğiyle ön plana çıkar. Ancak gerek insanlar, gerek gereksinimler, gerekse de talepler arasındaki farklılık, hem toplumsal ilişkilerin bizzat yürütülme biçimini hem de onların kurulmasında takip edilen yol ve yöntemleri sorgulamaya neden olur. Dolayısıyla hem devletin gerekliliği hem de devletin gücü ve sınırları, Platon'dan bu yana tartışıla gelmiştir. Devletin varlık nedeni ile sınırlarına yönelik tartışmalar arasında özsel bir fark vardır. Haliyle söz konusu tartışmaların nedenleri, argümanları ve sonuçları çok farklıdır. Varlığının gerekliliği sorgulanmadan, yalnızca veri olarak alındığında, devletin toplumsal ilişkiler bağlamında sorgulanan boyutu sınırlardır. Bu durumda asıl soru şu olur: Devlet, hangi toplumsal ilişkilere ne kadar müdahil olabilir?

Soruyu siyaset felsefesi ve siyaset bilimi açısından önemli kılan şey, insani ihtiyaçlar temelinde kurulan toplumsal ilişkilerin, dolayısıyla bu ilişkileri yönetecek olan yasaların her türden gücü elinden bulunduran, üstelik doğrudan söz konusu ihtiyaçlara bağımlı olmayan bir kurum tarafından gerektiği gibi yapılıp yapılmayacağına dair kuşkulardır. Dolayısıyla devlete sınır çizmeye yönelik herhangi bir soru, sorulduğu andan itibaren, diyalektik bir biçimde, devletin karşısında konumlandırılacak gücün ne olabileceğine ve sınırlarının nereye kadar uzanacağına dair bir tartışma da başlatır. Devletin müdahil olduğu alan toplumsal ilişkiler alanıysa, devletin karşısına ancak toplumdan gelen bir güç konulabilir. Devlete gereksinim duyan, ama ona bağlı ve bağımlı olmayan ve toplumu düzenlemeye muktedir bir güç... Bu betimlemenin karşılığı ancak *sivillik* kavramı olabilir. “Devlet iktidarının siyasetçi ve bürokrat tarafından suiistimal edilmesini önleyecek tek güç sivil toplumdur” (Türköne, 2005, s. 94). Bu nedenle modern siyaset felsefesi ve siyaset biliminde toplumsal ilişkilerin mahiyetine dair tartışmalar devlet ile sivil toplum kavramları etrafında döner.

O halde sivil toplum nedir? Sivil toplum, toplumsal ilişkilerin tanzim edilmesinde devletin ya da hükümetlerin etkisinin olası en düşük düzeye çekildiği, dolayısıyla da sosyal, kültürel, ekonomik ve

siyasal ilişkilerin düzenlenmesinde, yürütülmesinde yurttaşların (veya halkın) etkin olduğu toplum tarzıdır. Sivil toplumun ayırıcı özelliği, devlet ve hükümetlerin reddi değildir; onların koşulsuz bir egemenlik alanı kurlmaları yerine bunların dışında kalan toplumsal aktörlerin veya yurttaşların onlara egemen olmasını sağlamaktır. Başka bir deyişle, insanların karşılaştığı ve karşılaşacağı olası toplumsal sorunları, dahası insanın dünyasında vuku bulma olasılığı olan sorunları tespit etme, tanımlama, yönetme ve nihayet çözüme sürecinde devlet ile organlarını yegâne merci olmaktan çıkaran, devlet ve hükümetlerle organik bağı olmayan kuruluşları ve insanları da bu konuda merci olarak gören toplumdur.

Demek ki sivil toplum, toplumun devlet dışında kalan kısmıyla ilgili değildir, toplumun devletin örgütlenme tarzının dışında örgütlenme, dolayısıyla devletin beklenti ve yönlendirmelerine tamamen boyun eğmeyi reddeden bir toplumsal ilişkiler ağının kurulmasıdır. Bu, ne sivil toplumun devletin rakibi olduğunu ne de devletin ilgili olduğu ilişkilerden bağımsız ya da onlardan farklı türden ilişkilerle ilgilendiğini gösterir. Sivil toplum, devletin ilgilendiği ilişkiler ağı konusunda devlete insanların haklı taleplerini bildirmek, dayatmak, dolayısıyla insan haklarının araştırılması, yasallaştırılması, uygulanması ve güçlenmesi bağlamında devlet üzerinde bir basınç ve güç oluşturmayı amaçlar. Bu manada sivil toplum, aynı zamanda meşru bir devletin varlığının teminatıdır. Zira görev ve yükümlülüklerini insan haklarının talepleri doğrultusunda yürütmeyen bir devlet olsa olsa belirli azınlıkların çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi hedefleyen bir baskı mekanizması olabilir.

Sivil toplum, yurttaşları etkin bir biçimde politik katılımcılar haline getiren bir olanaktır. Böylelikle temsili demokrasilerde kaybedilen doğrudan demokrasinin kimi avantajlarından veya nimetlerinden yararlanma olanağı yaratılmış olunur. Yurttaşlar, sivil toplumun özneleri aracılığıyla, siyasi birey ve kurumlara devrettikleri haklarını takip ve talep etme, geliştirme yoluyla siyasi etkinliklere katılma imkânı elde ederler. Sivil toplum, birbirinden keskin sınırlarla ayrılmış aile ve devlet kurumları vesilesiyle bütün bağları kesilmiş olan özel ile kamusal alanlar arasındaki yapay çatlağı giderir. Zira sivil toplum, ahlakın evle, siyasetin kamusallıkla ilgili ve sınırlı olmadığı varsayımına dayanır. Ev ile kamu arasında bir denge sağlanmadığı sürece evin de, kamusal alanın da bir hükmü kalmaz. Ne evin dışındaki ilişkiler sadece kişisel çıkarların giderilmesine hizmet eder ne de adil olmayan toplumsal bir düzende etiğin gücü hükmünü sürer. Bu nedenle sivil toplum, aslında aynı zamanda başkalarının haklarının takipçisi olma eğilimi taşıyan insanların etik gerekçelerle kamuya çekidüzen

verme arayışının veya arzusunun sonucudur. Zira etik ile politika arasında, Platon’la başlayıp Aristoteles, Rousseau, Locke, Hume ve Marks aracılığıyla devam eden, Arendt, Rawls, Habermas tarafından devamı getirilen uzun geleneğin işaret ettiği gibi, sıkı bir bağ vardır. Bu tespit en net biçimde Aristoteles felsefesinde yüzünü gösterir. Erdemlerin taşıyıcıları kişiler olabilir, ama gerçeklik mecraları kesinlikle toplumsal alandır. Bu nedenle Aristoteles etik olmaksızın siyasetin, siyaset olmaksızın etiğin olanağından söz edilemeyeceğini düşünür. Etik, zaten başkalarıyla iyi bir şekilde yaşamının temellerini arar, siyaset ise bu temeller üzerinde yaşam inşa eder. Sivil toplum, özel alan ile kamusal alan arasındaki dengedir. Etik olmaksızın adil bir siyaset, siyaset olmaksızın değerlerin, Aristoteles’in diliyle etkinleşmesi, Schopenhauer’in diliyle nesnelleşmesi olanaklı değildir. “Sivil toplum, ayrı bir insan ilişkileri ve faaliyetleri alanını temsil eder; devletten farklılaştırılmış, ama ne kamusal ne özel ya da belki aynı anda her ikisi de olan, sadece hanenin özel alanı ile devletin kamusal alanından ayrı bir dizi toplumsal etkileşimi kapsamakla kalmayıp, daha da belirgin olarak özel iktisadi ilişkileri, piyasayı, üretim, dağıtım ve değiş tokuş ağını kapsayan ayrı bir toplumsal faaliyet alanıdır” (Wood, 2003, s. 283). Özel alan ile kamusal alan ayırımı devletin yaşam tarzlarına müdahalesini engellemek bağlamında çekici görünebilir, fakat devletin yurttaşlar tarafından denetleme imkânını ortadan kaldırma gibi çok vahim bir sonuca mahal verir. Hâlbuki sivil toplumun nihai amacı, toplumun, devletin veya hükümetlerin resmi politikalarını denetleme gücüne kavuşmasıdır. Devletin özel yaşamdan elini çekmesinin bedeli bu kadar ağır olunca, hem özel yaşam hem de kamusal yaşam önemli risklerle karşı karşıya kalır. Bu sorunlu ayırımın devletin yalnızca hukukun üstünlüğü ilkesiyle denetlenebilirliğine olan inançtan kaynaklandığını düşünen Habermas’a göre “aynı zamanda, alttan-denetimi sağlayan ve karar-alma süreçlerine katılımı gerçekleştirecek bir ‘kamusal iletişim mekânının’ varlığı da devlet-toplum arasında kurulacak demokratik bir yönetim için gerekli koşuldur” (Keyman, 2005, s. 102). Bu manada sivil toplum, hem diktatörlüğe eğilimli anti-demokratik rejimlerin yapılanmasının ve güçlenmesinin önünde engelleyici hem de demokratik rejimlerin gelişmesini kolaylaştırıcı bir güçtür. Özgürlük belirli kurumların ya da şahısların kontrol edici gücünün aşağıya doğru çekilmesiyle orantılı olduğundan, sivil toplum özgürlüğün olanağının koşulu olarak iş görür. Bu yüzden “ ‘sivil toplum’, genellikle devletin dışındaki bir özgürlük arenasını (en azından potansiyel olarak) Batı’da ortaya çıkan türden ‘biçimsel demokrasi’nin teminatı altındaki bir özerklik, gönüllü ilişki ve çoğulculuk ve hatta çelişki alanını tanımlamak için kullanılmaktadır”(Wood, 2003, s. 286). Bu niteliklerle sivil toplum, devlet ile yurttaşlar arasındaki ilişkilerin yönlendirilmesinin tek yönlülüğüne karşı bir tepkidir. Böylece bir yandan devletin toplumu baskı altına almasını, diğer yandan insanların keyfi, temelsiz, kontrol edilemez beklentilerle toplumu yönlendirme çabalarını önler. Devlet ile sivil toplum ayırımı iki temel teze yaslanır: “Birinci olarak dikkatimizi devlet

baskısının tehlikelerine ve devletin hareketlerine, toplum içinde bunlara karşı oluşan basıncın örgütlenmesi ve güçlendirilmesi yoluyla uygun sınırların çekilmesi ihtiyacına odaklar. (...) İkinci olarak, sivil toplum kavramı, farklılığı ve çeşitliliği benimser ve över”(Wood, 2003, s. 287).

Bu yönüyle sivil topluma iki açıdan bakılabilir; devlet açısından ve toplum açısından. Devlet açısından bakıldığında, devletin toplumdaki ayrı bir kurum olarak özerkliğinin niteliğini, derecesini ve sonuçlarını vurgular, toplum açısından bakıldığında, kendine özgü gelişme dinamiği, karar alma ve ihtilaf çözme için kurumsallaşmış, devletten bağımsız toplumsal bir alanın imkânlarını araştırır (Erdoğan, 1998, s. 206-207). Sivil toplum, devlete ait olmayan, devlete bağımlı olmayan toplumsal ilişkilere ya da daha yaygın adlandırmayla devlet ve hükümet dışı toplumsal ilişkiler ağına göndermede bulunur bulunmasına, ancak kurulan ilişkiler alanıyla ilgili olduğundan, kendisi de her halükarda bir örgütlenme tarzıdır. İşte bu örgütlülük, sivil toplum kuruluşları adı altında nesnelleşir. Bu nedenle Charles Taylor sivil toplum kuruluşlarının sivil toplumun açısında üç temel ilkesinin olduğunu söyler:

(1) Devlet gücünün vesayeti altında olmayan özgür dernekler ve örgütlü toplulukların olduğu yerde sivil toplum vardır. (2) Sivil toplum ancak bir bütün olarak toplumun, devlet vesayetinde özgür olarak, bu dernekler ve örgütlü topluluklar yoluyla kendini yapılandırabildiği ve eylemlerini koordine edebildiği yerde vardır. (3) Bunun seçeneği veya ona bir tamamlayıcı olmak üzere, bu örgütlerin bir bütün olarak devleti etkileyebildiği yerde sivil toplumdan söz edilebilir (Erdoğan, 1998, s. 207).

Sivil toplum sivil toplum kuruluşlarına gereksinim duyar ve onlar aracılığıyla nesnelleşir, ancak sivil toplum kuruluşları de her toplumda gerçekleşmez. Sivil toplum ile sivil toplum kuruluşları arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi vardır. Sivil toplum sivil toplum kuruluşlarına gereksinim duyar, ama sivil toplum kuruluşları de sivilleşmeye imkân tanıyan bir toplumsal ortamda doğar ve gelişir. Bu yüzden sivil toplum kuruluşları, ancak belirli koşulları yerine getiren toplumlarda doğar, gelişir ve yayılır.

Bu konuda çok sayıda koşul sayılabilir sayılmasına, ama sivil toplum kuruluşları için olmazsa olmaz bazı koşullar vardır. Sivil toplum kuruluşları genel olarak bu koşullar bağlamında tartışılır. Bu koşullardan biri, toplumsal yapının farklı kurucu öğelerden oluşmasıdır. Bu anlamda “sivil

toplumun gelişimi öncelikle toplumsal düzeydeki farklılaşma ile sağlanabilir (Çaha, 2000, s. 61). Etnik, kültürel, dinsel ve siyasal bakımdan farklılık demokrasi için her zaman verimli bir zemin olarak iş gördüğünden, farklılık ve çoğulculuk sivil toplum kuruluşlarının varlık nedeni ve itici gücüdür. Alternatif görüşler, farklı talepler hem düşünce hem de politik pratik bağlamında etkinliğin, dinamizmin nedenidir. Her görüş, yaklaşım, kuram ancak kendine benzemeyen görüş, yaklaşım ve kuramlarla kendini tam ve nesnel olarak değerlendirme imkânı bulabildiğinde, farklılık bir yandan tartışma geleneği yaratır, diğer yandan aynı olmayan şeyler arasında zorunlu bir çatışmanın olmadığını göstererek politik pratiğin çok yönlü ve çok boyutlu olmasını sağlar. Bu koşul, sivil toplum kuruluşlarının, politik kararların güç dağılımı bağlamında değil, insan olma değeri bağlamında alınmasına yönelik amacının gerçekleşmesinin olanağıdır. Fikirleri, politik eğilimleri iktidarda olmayan, ama politik gücün her türden etkisine maruz kalan insanların taleplerini tespit etmek, farklı grupların talepleri bağlamında tartışmaya açmak, siyasi özneleri kontrol eden grupların sayısını artırıp baskı unsuru olma gücünü genişletmek, bireyleri farklı haklar bağlamında taleplerde bulunan kuruluşlarla ilişkiye sokarak politize etmek ve çok güçlü siyasal iktidarların oluşmasının önüne geçmek gibi can alıcı amaçlar ancak bu koşul sayesinde gerçekleşebilir. Diğer bir koşul, güçlü demokratik rejimlerin varlığıdır. Halkın talepleri üzerinde politika yürüten demokratik bir ortam olmadığı sürece, halkın taleplerinden doğan ve onları toplumun taleplerini politikalar aracılığıyla karşılamakla yükümlü olan siyasi erke kabul ettirmeye çalışan sivil toplum kuruluşları fikrinin doğması ve yerleşmesi beklenemez. Bu bir paradoks değildir; çünkü sivil toplum kuruluşlarının amacı demokratik rejimler yaratmak değildir, söz konusu rejimi desteklemek ve ilerletmektir. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları demokrasinin değil, demokrasi sivil toplum kuruluşlarının varlık nedenidir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumun örgütlü bir şekilde politik iktidarları denetlemeye yönelik amacı ancak söz konusu koşul sayesinde nesnelleşir. Sivil toplum "...sosyal grupların, devletin yönlendirmesine maruz kalmaksızın kendi politikalarını rahatça belirleyebilme inisiyatifine sahip olmaları, başka bir deyişle sosyal grupların otonomileşmesine bağlıdır" (Çaha, 2000, s. 63). Bir diğer koşul, örgütlenme ortamının varlığıdır. Belirli bir etnik, ekonomik ya da politik grubun diğer kesimler üzerinde baskı kurmasını engellemek, böylece farklı talepler arasında denge kurmak, taleplerin yerine ulaşması için bireylerin güçlerini organize etmek, bireyi politikaya katarak modern temsili demokrasiyi doğrudan demokrasinin ayrıcalıklarıyla zenginleştirmek... Sivil toplum kuruluşlarının bu türden amaçlarının yerini bulması için bu koşulun yerine gelmesi kaçınılmazdır. Sivil toplum kuruluşları zaten bir çeşit örgütlenme tarzı olduğundan, yönettiği insanlar ve toplum üzerinde baskı kurarak işlemeyen, yasal engellerle iş görmeyen, tarafı yasal uygulamalarla engelleyici olmayan bir ortamın varlığına gerek duyar. En nihayetinde yasal kuruluşlar olarak sivil toplum kuruluşları yasal sınırları içinde hareket

etmekle yükümlü oldukları için işleyiş bakımından özgürlükçü olmayan toplumsal yapılarda var olmaları ve etkin olmaları mümkün değildir. Diğer önemli bir koşul, kurumsal özerkliğin yerleşmesidir. Sivil kimliğini devlete veya hükümetlere bağlı olmamaktan alan sivil toplum kuruluşlarının, tüzükleri, amaçları, politika yapma tarzları, toplumsal pratikler belirlemeleri bakımından hiçbir resmi politik kurum ve kuruluşa bağlı değildir. Amaç koymak, yaymak ve gerçekleştirmek için her türden teorik ve pratik belirleyiciliği içkin olarak taşımadıkları sürece sivil toplum kuruluşlarının sivil kimliği uygun bir biçimde taşımış olmaz. Bu koşul, devleti ve resmi işleri yürüten kurumların grupların, iktidardaki insanların çıkara dayalı, kanılarla belirlenmiş uygulamalarından kurtarmak, ancak söz konusu koşulun yerine gelmesiyle mümkündür.

Bütün bu tespitlerden hareketle bakılırsa, sivil toplum kuruluşlarını, egemen politik güçlere muhalefet amacıyla doğan, yasal olarak kurulan, devlet veya hükümetlere bağlı olmayan, kâr amacı gütmeyen, uygulamaları egemen politikaların olumsuz sonuçlarından etkilenen kesimlere yönelik olan, hizmet sunma, üretici faaliyetleri harekete geçirme ve destekleme, eğitim ihtiyaçlarını karşılama, toplumu örgütleme, düşünce üretmeye ve uygulamaya yönelik sistemler kurma, toplumun farklı kesimleri arasında diyalog ve dayanışmayı geliştirme, toplumsal adaletin, demokratik siyasetin gelişmesine katkı sağlama gibi meşru gayelere yönelik faaliyetler yürüten kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür (Corsino, 2001, s. 56-57). Buna göre sendikalar, meslek odaları, dernekler ve vakıflar temel sivil toplum kuruluşları olarak iş görür.

Neliği, varlık koşulları, amaçları ele alınan sivil toplum kuruluşları toplumsal politikaların geliştirilmesi ve yürütülmesinde önemli güçlerdir, fakat her güç gibi onların da amaçlarıyla ters düşme, yozlaşma ihtimali vardır. Sivil toplum kuruluşlarının sorunlarının, biri doğrudan toplumsallıktan, yani kurumların ontik yapısından, diğeri ise resmi güncel politikanın işleyişinden gelen iki önemli nedeni vardır. Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir varlık nedeni olan çoğulculuk ve farklılık, aynı zamanda rahatlıkla onları birbirlerine karşı mücadele eden rakip kuruluşlar olarak konum almalarına neden olabilir. Güncel tartışmalara bakılırsa, farklılık iki bağlamda ele alınır; bilgi ve değer bakımından. Her iki bağlamda da, ya anormallik ya da zenginlik olarak sunulur. Anormallik olarak alan yaklaşım, farklılığı bilgi bakımından yanlışlığın veya hatanın, değer bakımından kötülüğün; buna karşın zenginlik olarak alan yaklaşım, bilgi bakımından hakikatin, değer bakımından iyiliğin belirtisi olarak sunar. Hâlbuki iki yaklaşım da sorunludur. Farklılığın anormalliği üzerinde iş gören her yaklaşım, aynı zamanda kendini de anormalleştirir; çünkü

farklılığın olgusallığı onu da farklılık olarak konumlandırır. Farklılığın hakikatliği üzerinde iş gören yaklaşım ise, bilgiyi kültürelleştirir. Oysa sırf farklıdır diye bir şey ne hakikat veya yanlış ne de iyi veya kötü olur. Farklılık hakikatin de, değer de kaynağı değildir, tam aksine hakikat ve değer farklılığın varlığının değilse bile, varlığını sürdürmesinin teminatıdır. Dolayısıyla söz konusu yaklaşımlardan hareket edildiğinde, grupların beklenti ve talepleri temel hakların yerine ikame edilir. Bu durumda, Ryfman'ın belirttiği gibi, sivil toplum kuruluşları toplumsal ilişkilerin güç ilişkileri, bireysel çıkar talepleri sayesinde kolaylıkla amaç sapmaları ve etki ve yetenek alanları konusundaki çakışmalar nedeniyle kendi aralarında güç çatışmaları yaşamaya başlar (Ryfman, 2006). Farklılığın kendi başına haklılığı ve hakikatliği en nihayetinde ideolojiyi bütün epistemolojik ve etik gerekçelerin koşulu yaparak, insan hakları görüşünü içeriksizleştirir. Böylece etnik, kültürel, sınıfsal ve siyasal bakımdan farklı grupların birbirlerine istek ve beklentilerini dayatma araçlarına dönüşen sivil toplum kuruluşları, hem insanlar arasındaki çatışmaları alevlendirmek yoluyla doğrudan, hem de egemen politik mercilerin elini güçlendirmek yoluyla dolaylı olarak insanların yaşam olanaklarını zayıflatır.

Güncel politikaların yürütülmesi bağlamında bakıldığında ise sorun olan şey, sivil toplum kuruluşlarının, devlet ve hükümetlerin plan ve projelerinin yürütülmesinde her türden sivil öncelliğin askıya alınması için manipüle edilebilir nitelikte olmalarıdır. Titizlikle belirlenmiş ilkelere bağlı kalmadıklarında, sivil toplum kuruluşları toplumun sivilleşmesinden ziyade, devletin veya hükümetin halk üzerinde baskısını demokratik görünümlü politikalarla daha kolay kurmasına imkân verir. Kişisel beklentiler ya da grup çıkarları yüzünden kolaylıkla katı hiyerarşik iç işleyiş eğilim gösteren sivil toplum kuruluşlarını ekonomik veya siyasi olarak desteklemek ya da onlara baskı uygulamak suretiyle manipüle etmek çok kolaydır. Bu yüzden hem devletler ve hükümetler, demokratik görünümlü, ama fazlasıyla antidemokratik kimi yollarla kitleleri kolay bir biçimde kendi politikalarının destekleyicisi ve uygulayıcısı haline getirebiliyor hem de resmi politik kurumların sivil etkinlikleri çok daha kolay kontrol ve manipüle edebiliyor. Dahası sivil toplum kuruluşları iyi niyetli bir şekilde kendi amaçlarına uygun bir biçimde güç ve etkilerini artırmak çabasında olsalar bile, siyasi küresel dünyada karşılımlarına çıkan güç çatışmalarınca belirlenen politik oyunlara yenik düşme riskini taşır. Sivil toplum kuruluşlarının şeffaf olmaktan uzak bir iç işleyişle kirlili politik ve ekonomik güç odaklarının hizmetkârları haline gelme riskinin çok yüksek olmasının gerisinde bu sorun yatar.

Vaziyet bu olursa, sivil toplum kuruluşları demokratik rejimi desteklemekten ziyade, baskıcı rejimlerin doğmasına vesile olur. Hâlbuki sivil toplum kuruluşlarının nihai amaçlarından biri, baskıcı yönetimlerin önüne geçmektir. Bu nedenle farklılık veya farklı ekonomik, politik, kültürel, hukuki ve ahlaki talepler insana, kendi olanaklarını görme imkânı tanır. Haklı gerekçelere dayanan hiçbir insani talep, başka bireylerin, grupların ya da milletlerin yaşama olanaklarını zayıflatmaz ve geriletmez. Bir kesimin farkında olduğu talepler insani ölçütlere dayandıkları sürece, aynı zamanda o kesime ait olmayanların da potansiyel haklarıdır. Zira her talep, insanın olanaklarının boyutunu, insanın daha da ne olabileceğini gösterir. Başkalarının hakları, sadece onların hakları değildir; aynı zamanda insanlık idealinin nesnelleşmesinin somut imkânlarıdır. “Sivillik, bütün insanların benzer hak ve yükümlülüklerle sahip olduğunu kabul etmek, başkalarının hak ve çıkarlarını da kendisinininki kadar korumaya ve dolayısıyla bireysel veya yerel çıkarları ortak bir iyi etrafında uzlaştırmaya hazır olmaktır” (Erdoğan, 1998, s. 212). Bu nedenle farklı gruplarla, farklı alanlarla ilgili taleplere, dahası farklı grupların farklı alanlardaki taleplerine dair olmalarına rağmen, sivil toplum kuruluşlarının nihai amaç ortaklığının sağlam bir temeli vardır: insan hakları...

Pekâlâ, insan hakları nedir? Ne tür talepler içerir? ‘Temel haklar’, ‘kişi hakları’, ‘temel kişi hakları’ diye de adlandırılan insan hakları, insanla ilgili bazı gereklilikleri –insan türünün bir üyesi olan her varlıkla ilgili bazı gereklilikleri– dile getirir. [...] Bu gereklilikler, insanın değerini koruma istemleri –yani kişileri, sırf insan olduklarından dolayı koruma istemleri– olarak karşımıza çıkar” (Kuçuradi, 1997, s. 55). İnsanı insan yapan belirli özellikler vardır. Bu özellikler insanı tam da olduğu şey yapan, onu diğer var olanlardan ayıran, dolayısıyla ona zaten sahip olduğu tüm anlam ve değeri katan özelliklerdir. İşte insan hakları bu özelliklerin harcanmamasını, tam aksine korunmasını ve geliştirilmesini buyuran çeşitli taleplerdir. Bunlar, söz konusu gerekliliklerin insan türünün her üyesinin, insan türünün her üyesinde korunmasını bildirir.

İnsan hakları, özsel olarak temel haklar ve ikincil haklar olarak ayrılır. Temel insan hakları, insanın değeriyle doğrudan ilgili olan haklardır. Bu tür haklar tanınan değil, insanın sırf insan olduğu için sahip olduğu ve dolayısıyla korunması gereken haklardır. Her birey ve tüm kurum ve kuruluşların her eylem ve uygulamalarında riayet etmekle yükümlü olduğu haklar... Bireyler ve kurumlar bu hakları korumak için bir şey yapmaktan çok bir şey yapmamakla yükümlüdürler. Başka bir deyişle, bireyler ve kurumlar insanlara bu konuda bir şey sunmazlar, zaten sahip olduklarını korumaya, onlara dokunmamaya özen gösterirler. Yaşama hakkı, beslenme hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı

gibi haklar bu sınıfa girer. Buna karşın ikincil haklar, insanın değeriyle doğrudan değil, dolaylı olarak ilgili olan haklardır. Bunlar sahip olunan haklar değil, tanınan haklardır. Her bireye sırf insan olmakla sahip olduğu olanakları kullanmak, geliştirmek için ona verilmesi gereken haklar... Bu haklar, aynı zamanda, temel insan haklarının işlevlerinin gerçekleşmesi için gerekli olan haklardır. Sosyal güvenlik hakkı, seyahat hakkı, konut hakkı, sendikal haklar, çalışma hakkı, dinlenme hakkı gibi sosyal, siyasal, ekonomik haklar bu sınıfa girer. “Bu tür haklar söz konusu olduğunda, ‘tanınan haklar’ olan sosyal ve ekonomik haklar korunmadan bu haklar korunamaz. Sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeler, sendikalarla ilgili düzenlemeler, asgari ücretle ilgili, çalışanların çocuklarının bakımı ve eğitimiyle ilgili, dinlenme ve çalışma saatleriyle ilgili kimi düzenlemeler yapılmazsa eğitim hakkı, sağlıklı yaşama hakkı da korunmaz” (Tepe, 2009, s. 103).

Demek ki insan hakları temel olarak insanın değeriyle ilgilidir; insanın değerine dayanır, bu değer korunmasını ve geliştirilmesini hedefler. Pekâlâ, ama insanın değeriyle kastedilen şey nedir? “‘İnsanın değeri’ derken kastedilen, insanın, cins olarak insanın diğer varlıklarla (insan olmayan her şeyle) ilgisi bakımından özel durumu ve bu özel durumdan dolayı kişilerin insanlararası ilişkilerde sahip olduğu bazı haklar, başka bir deyişle insanın varlıktaki özel yeridir” (Kuçuradi, 1998, s. 40). Bu anlamda insanın değeri, insanın sahip olduğu, sırf insan olmasından gelen özelliklerine göndermede bulunur. Açıktır ki bu, insanın eylem ve etkinlikleri ile onların ürünleri olabilir. Düşünen, bilen, bilim yapan, felsefe yapan, sanat yapan, teknik üreten, emek harcayan, tercihte bulunan, yasalar yapan, tarih inşa eden, kültür yapan varlık bütün bu etkinlikleri yapısal imkânları sayesinde başarır. Bu etkinlikleri yapan her bir insan sadece kendisini gerçekleştirmekle kalmaz, aynı zamanda başkalarının daha insani bir yaşama sahip olmasını sağlar. İnsan etkinlikleri insanın değerini meydana getirir, çünkü insan bu etkinliklerle değerler yaratır. Zira “...insanın özelliğini meydana getiren etkinlikler belirli bir şekilde, o etkinlikler olarak amaçlarının bilincinde ve işlevleri yerine gelecek şekilde kişilerce gerçekleştirildiğinde [...] insanın değerini oluştururlar” (Kuçuradi, 2006, s. 170).

Ancak bu aşamada sorun olarak beliren şey, tam da insanın değerini ve değerlerini tespit etmenin nesnel bir yolunun olup olmadığıdır. Başka bir deyişle yapılması gereken şey, insan haklarının temeli olarak iş gören insanın değerinin epistemolojik bağlamda nesnel olarak temellendirilmesidir. Bu konu önemlidir, çünkü insanın yaşamı ve pratik tavırları rastlantılar, keyfi dayanaklar üzerine inşa edildiğinde, insanın değerini koruyan kişisel ya da toplumsal ilişkilerin kurulmasının imkânı olmaz. Aristoteles’in etik ile politika arasında var olduğunu söylediği ilişkinin doğum yeri burasıdır. Bu temel, aynı zamanda insanın değerine dair söylenen şeylerin politik veya ideolojik

beklenti veya değerlendirmelerin sonucu olmadığı ve ideolojik ve politik gerekçelerle önüne konulan engelleri bertaraf etmenin dayanağı olarak iş görür. Demek ki insanın değerinin nesnel temelleri, bilginin sınırlarının çizilmesini, bilginin bilgi olmayan şeylerden ayırt edilmesini gerektirir. Bilginin insani bir yaşam için vazgeçilemezliğini çok erken fark eden Platon, bu konudaki ilk tartışmaları yapar. Değer temelli bir yaşamın tanzim edilmesi, insanın dünyasını erdem veya değerler konusundaki yaygın yanlışlardan temizlenmesine bağlıdır. İyi bir yaşamın yolu bilgidir. İnsanlık tarihi bilgisizlik yüzünden, kişi veya grup çıkarlarının değerlerin yerine ikame edildiğine, değer olmayan şeylerin değer ilan edildiğine, değerlerin politik ve ideolojik beklentilerle reddedildiğine, değer olmayan şeyleri koruma adına nice değerlerin harcandığına çok tanık olmuştur. Bu nedenle Platon, daha iyi bir yaşam için elzem şeyin bilgiyi algı ve sanıdan ayırmak olduğunu düşünür. Platon'un bu tespiti, felsefe tarihinin hemen başında insana zengin bir epistemolojik tartışma alanı yaratır. *Theaitetos* diyalogunda algının bilgi olarak alınmamasının dört gerekçesi sunulur. a) Algı duyumsal bir edim olduğundan, bilginin algı olduğunu söylemek, bilgiyi duyuma indirger. Bütün duyusal edimler öznel olduğundan, algıyı bilgiyle özdeşleştiren bir sav, bilginin göreliliğine sonucuna varır. Oysa bilgi göreliliği değil, evrenselidir. b) Bilgi algı olsaydı, aynı gerekçeyle, yani algının duyumsal olması nedeniyle, geçmişte bir şeyi algılamış olan ve algıladığı şeyi hala hatırlayan birinin, hatırladığı halde onu bilmemesi gerekirdi; çünkü artık onu algılamıyor. Bu da bilgiyi anlıkla, duyusal tek deneyimlerle sınırlar. Hâlbuki rasyonel olarak aktarılabilen bilgi geçmiş ve geleceği de kapsar. c) Algının nesnesi duyusal şeyler olduğundan, bilgi algı olsaydı, bilgi muğlâk, belirsiz, denetlenemez olacaktı. Zira duyusal şeyler hareket halindedir; yer, konum ve nitelik değiştirir. Oluşa tabi olduklarından hiçbir zaman "işte budur" denilebilecek şeyler değildir. "Bir şey" olmadıklarından, ne bir adları vardır ne de onlara göndermede bulunan evrensel tümel bir kavram... Bu nedenle duyusal şeylere ilişkin tümel evrensel bir dil kurmak olanaksızdır. Oysa bilginin belli, sınırları olan, "bir şey" olan, bu nedenle de adı ve sanı bulunan, tümel evrensel kavramlarla ifade edilebilen nesnelere vardır. d) Ve nihayet her algı bir duyu aracılığıyla olanaklıdır; ses kulakla, renk gözle algılanır. Açık ki, bu iki algıda ortak olan şey, söz konusu duyumlardan biriyle algılanamaz. Bu durumda, ya başka bir duyusal algıyla algılanacaktır ya da duyusal olmayan bir şekilde algılanacaktır. İki duyumun ortak taşıdığı algı duyusal olarak algılanamaz. Burada söz konusu olan, sahip oldukları ortak özellikler dolayısıyla iki algı arasındaki benzerlik ve farklılıktır. Benzerlik ve farklılık iki şeyin doğrudan algılanmasıyla tespit edilemez. Yalnızca işitmek ile görmekten hareketle ses ile rengin benzerliği ya da farklılığı belirlenemez. Duyusal algı, yalnızca işitir veya görür, işitme ile görmeyi karşılaştıramaz. Aynı şekilde aynılık-başkalık, teklik-çiftlik, birlik-ayrılık, varlık-yokluk ve sayılar konusunda duyusal algının bir rolü yoktur. Burada sorun, artık bir şeyin algılanması değil, algılamanın kendisidir. Başka bir deyişle mesele, algının nasıl

algılandığıdır. Algılamanın algılanması duyularla mümkün olmadığına göre başka bir kaynağı olmalı. Duyularla iş görmeyen başka bir kaynak... Açıktır ki böyle bir kaynak ancak ruh olabilir. Algılama, ruh aracılığıyla algılanır. Ve ruhun algılama gücü düşünmedir. Öyleyse ruh düşünerek algılar. Bu durumda bilgi algı olsaydı, bilgimiz tek tek duyumlara ilişkin dağınık, kopuk, bağlantısız bazı duyuşal yargılarla sınırlı olacaktı. Oysa bilgi, benzerlikler, farklılıklar, bağıntı ve bağlantılar, nitelikler ve ilişkilerle ilgilidir (Platon, 1921, s. 164a-186e).

Bilginin algı olmadığına dair gerekçeler açıktır açık olmasına, ama sanı olmamasının da aynı ölçüde açık gerekçeleri var mıdır? Her şeyden önce iki tür sanının olduğunun bilinmesi gerekir: yanlış sanı ve doğru sanı. “Eğer bir sanı uygun izlenimler üzerine kurulmuşsa ve söz konusu izlenimleri gerektiği gibi birbirine bağlamışsa doğrudur, fakat bu izlenimleri üstünkörü ve keyfi bir biçimde kullanıyor ve birbirine bağlıyorsa yanlıştır” (Platon, 1921, s. 194b). Ama doğru ya da yanlış, hiçbir sanı bilgi değildir. Yanlış sanının bilgi olamayacağı açıktır; çünkü zaten daha baştan yanlış olduğu söylenen bir şey bilgi olamaz. Doğru sanının bilgi olmadığına ise sanının, ona sahip kişinin, hakkında sanısı olduğu şey konusunda bir kanıtı olmadığı halde doğru çıkabiliyor olması gerekçe gösterilir. Durum en iyi bir örnekle aydınlatılabilir. Yargılanan birinin suçsuz olduğu ancak delillerle kanıtlanabilir. Varsayalım ki suç işlememiş, ama suçlanan biri yargılanıyor. Yargılanan kişinin suçlu olup olmadığını tespit etmek, ancak suç anının görülmüş olmasıyla mümkün olsun. Fakat duruma tanık olmayan yargıçları, suçlanan şahsa tanıklık yapanlar ya da onun avukatı, kişinin suçlu olmadığı konusunda ikna etsin. Böylece hiçbir tanıklık deneyimi yaşamamış olan yargıçlar, ancak görmekle bilinecek olan bir durum hakkında ikna edilmiş olacaklardır. Bu durumda yargıçlar, görmekle verebilecekleri doğru kararı, duyduklarıyla vermişlerdir. Dolayısıyla yargıçların elinde, kişi ve durum hakkında başkasının tanıklığından başka hiçbir şey olmadığı halde doğru karar vereceklerdir. Ne var ki yargıçların kararı kanıta değil, bir tür inanca dayanır. Durumun öyle olup olmadığına dair ellerinde bir tek delil dahi olmamasına rağmen, söylenenler, kişinin suçsuz olduğuna inanmalarına neden olur. Bu ise bir tesadüftür. Elde hiçbir delil yokken, doğru yargının verilmiş olması yalnızca rastlantısaldır. Eğer doğru sanı ile bilgi aynı şey olsaydı, bilgi sahibi olmadıklarından, yargıçların doğru sanıları ya da inançları da olmayacaktı. Dolayısıyla birçok durumda doğru karar verme imkânları olmayacaktı. Bu nedenle “...göründüğü kadarıyla bu ikisi [doğru sanı ile bilgi] farklı şeylerdir”(Platon, 1921, s. 201c). Doğru sanı ile bilgi aynı şey olmuş olsaydı, düşünmenin, araştırmanın hiçbir anlamı, dolayısıyla insanın yargılar üzerinde hiçbir hükmü ve tasarrufu olmazdı.

Öyleyse bilgi nedir? Algı ve sanının bilgisel değerine yönelik tespitlere bakılırsa, Platon bilginin, kalıcı, değişmez, oluşa tabi olmayan, dolayısıyla hiç doğmadığı halde hep var olan düşünülür nesnelere ilişkin olduğunu düşünür. Tam da bu nedenledir ki, bilgi duyularla elde edilemez; duyular aracılığıyla ulaşılan şey, tek tek şeylere ilişkin algı ve sanıdır. Demek ki tek tek şeylerin bilgisi yoktur. Sözgelimi bilimin veya felsefenin insana dair araştırmaları bireyler veya tekil kişiler hakkında değildir, cins ve tür olarak insan hakkındadır. Bir kişi hakkında ancak onunla ilişki içinde olanların belirli bir zaman ve belirli bir mekân içinde gerçekleşen deneyime dayalı dağınık, sağlam gerekçeleri olmayan kişisel kanılar olur. Bu kanılar tamamen doğru olsa bile, sadece söz konusu olan şahıs hakkında yargılar içerir ve bu yargılar insanlığın geri kalan üyelerine isnat edilemez. Oysa insana, bir cins ve tür olarak insana dair bilimsel veya felsefi yolla elde edilmiş her yargı, “insan” kavramının kapsamına giren her bir üyeye isnat edilebilir. Tespit önemlidir; çünkü bilginin tümelliklere, genel kategorilere ilişkin olduğunu varsayar. Bu ise bilginin mahiyetine ve kaynağına göndermede bulunur. Bilgi, mantığın temel form ve ilkeleri aracılığıyla rasyonel olarak temellendirilmiş yargılardır. Mantığın temel ilkeleri üzerinde işleyen rasyonellik, bilgiyi keyfilikten, rastlantısallıktan, kişisel veya toplumsal politikaların hesaplarından muaf tutar. Zira her türden tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız mantıksal ilkelerle iş gören akıl, bütün kişisel ve toplumsal kanılardan bağımsız düşünme gücüne sahiptir.

Platon’un başlatmış olduğu tartışma daha sonra Kant tarafından modern epistemolojik argümanlar ile inanç bağlamında yeniden ele alınır. Kant’ın temel tavrı, bilgiyi inançtan ayırmaktır. Fakat kullandıkları kavramlar farklı olsa da, Platon’u ve Kant’ı motive eden şey aynıdır. Kant, Platon’un izinden giderek bilginin sınırlarını çizmek ister. *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eseri tam manasıyla bu işi üstlenir. Tıpkı Platon gibi o da bu konuda atılacak ilk adımın bilginin nesnesini belirlemek olduğunu düşünür. Kant felsefesiyle birlikte bilgi ile inancın aynı alanla ilgili olmadığını, her birinin alanının nitelik bakımından tamamen farklı olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Kant’ın bize gösterdiği şey, insan bilgisinin zamansallık ve mekânsallık taşıyan şeylerle sınırlı olduğudur. Zamanda, mekânda ya da her ikisinde bulunmayan şeylere dair bir bilginin olması söz konusu olmaz. Zira insan, ancak duyusal yolla ulaştığı şeyler üzerinde mantığın temel ilke ve formları aracılığıyla düşünebilir. Bilgi, bize duyular aracılığıyla verilen nesnelere üzerinde anlama yetisi yoluyla düşünmenin ürünüdür. Dolayısıyla zaman ve mekâna bağlı olmayan şeylere ilişkin hiçbir bilgisel yargımız olamaz. Bununla Kant, zaman ve mekâna bağlı olmayan şeylerin olmadığını iddia ediyor değildir, sadece bu tür şeylerin bilinemeyeceğini, ancak onlara inanılabileceğini söyler.

Öyleyse inanç alanı zaman ve mekân üstüdür. Bilginin alanı fenomenler alanı olarak adlandırılırken, inancın alanı numenal alan olarak adlandırılır (Kant, 1965, s. 257). Bu nedenle inanç yargıları, ne duyu verileri aracılığıyla desteklenebilir ne de rasyonel olarak temellendirilebilir. Akıl, zaman ve mekân içinde nesnel karşılığı olmayan şeyler, ideler hakkında yargı vermek isterse sınırlarını aşır yanılgılara düşer, buna karşılık inanç nesnelinin zaman ve mekânda karşılığı olduğunu iddia ederse hurafeye dönüşür. Kant bu tespitleriyle bilgi ya da inancı değer bakımından karşılaştırıp birine üstünlük atfetmiş olmaz, sadece ikisinin ilgili olduğu alanın ve mahiyetlerinin farklı olduğunu göstermiş olur.

Pekâlâ, ama bununla nasıl bir başarı elde edilmiş olur? Platon ile Kant'ın bilginin sınırlarını belirleme konusunda göstermiş oldukları hassasiyetin, insan, dünya, yaşam, değer ve siyaset bağlamında karşılığı nedir? Platon'un ve Kant'ın bilgiye dair tartışmaların önemi, insanın dünyasının, kültür dünyasının inşa edildiğini göstermesidir. İnsan kendini doğanın içinde bulur, ama bu doğanın içinde ham haliyle yaşamaz; doğayı işler, onu kültürle yoğurur. İnsan yarattığı kültür aracılığıyla doğanın içinde yaşar. Demek ki insanın dünyası kendi eseridir, demek ki insan kendine dünya yaratır. Zaman ve mekânın sınırları içinde hareket eden insan, ihtiyaçlarını gidermek için hamleler yapar, yaptığı her hamleyle sorunlarla karşılaşır, söz konusu sorunları çözmek için yeni arayışlara girer. Ve bu böyle sürer gider. Bütün bu eylem ve edimler; yani dünya inşa etme, sorunları tespit etme, sorunları çözmek için arayışlara girme, insanın güç ve olanaklarına bağlıdır. İnsan kendine bir dünya inşa ederken kendi olanaklarını kullanır, kendi olanaklarını kullanırken kendini keşfeder, kendini keşfedince dünyasına yeni imkânlar yükler, onu yeni niteliklerle donatır. Fakat ne kendini ne de dünyasını karşısında hazır, her yönüyle bilinen olarak görür. Bütün bunlarla yaşama süreci içinde karşılaşır. İnsan hayatın içinde karşılaştığı sorunları çözmek için araştırmalar yapar, akıl yürütmeler aracılığıyla arayışa çıkar. Zira zaman ve mekânın sınırları içinde yaşayan insan, zaman ve mekânın sınırları içinde karşılaştığı sorunlara, ancak bu alana hükmü geçen güç ve olanaklarıyla müdahale edebilir. Haliyle bu alanda karşılaşılan sorunları ancak bilgiyle çözebilir. Bu nedenle duysal veya rasyonel, her araştırma, dahası her akıl yürütme yaşamın sorunlarına çözüm arayışıdır. Bu alana inançla müdahale edildiğinde, akıl da kendi sınırlarını aşarak inanç alanına müdahil olur. Bu durumun insanlığa hiçbir getirisi yoktur, tam aksine kaybettireceği çok şey vardır. Zira bu tutum bilgi ile inanç çatışması yaratır. Bu çatışma ise, her çatışmada olduğu gibi insanı hırpalır. Kendi eliyle kendini hırpalayan insan kendine değer katmış olmaz, kendini değerden düşürür. Demek ki insan kendi olanaklarıyla kendine bir dünya inşa eder, değerini bu olanaklardan alır, ama aynı zamanda bu olanakları kullanarak değerini keşfeder. İnsanın değeri ve değerleri,

ancak insan, değer ve değerlere dair sağlam temellendirilmiş bir *nelik* bilgisi aracılığıyla tespit edilebilir. Aksi durumda, kişisel kanılar, toplumsal beklentiler, ideolojik kabullerle hem bütün insanlık kendisine yabancılaşır hem de ayrımcılık, ötekileştirme, dışlama yoluyla kendi dünyasını savaflara teslim eder.

Peki, bütün bunlar sivil toplum bağlamında ne anlama gelir? Söylendiği gibi sivil toplum, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kurulan ve güçlenen, insanların karşılaştığı sorunları insani bir perspektifle çözmek amacıyla hareket eder. İnsani bir perspektif, ancak insani ortaklıklar üzerinde iş görebilir. İnsanların her türden farklılığını, ırk, ulus, millet, kültür, ideoloji ve inanç farklılığını aşan bir ortaklık ise, insan hakları kavramına dayanır. Zira insan hakları, insanın yapısal olanakları ile bu olanakların ürünlerinden doğan insanın değerini korumayı hedef edinir. İnsanın değerini ortaya koyan insani olanaklar, insan türünün fiziksel-tinsel ve onuru bağlamında hak etmediği bir yaşamın yerine insanın yapısal olanaklarını daha da geliştiren, onuruna yaraşır bir yaşamı ikame etme gücüdür. İnsan, kendi yapısal olanaklarıyla kendine yaraşır bir dünya inşa etme imkânına sahiptir ve değerini bu imkândan alır. Bu değer grupsal değil, türseldir. Bu nedenle bu değer, tali değildir, özeldir. İnsan hakları fikri, insan değerinin evrenselliğini varsayar. Ancak bu yalnızca bir varsayım olarak kalmaz; insana dair çeşitli bilim disiplinleri ile insan felsefesi ve felsefi antropolojinin ürünü olan ve olgusal ve rasyonel yolla doğrulanıp yanlışlanabilen bilgi sayesinde keşfedilir. İnsan hakları fikri bütün gücünü, her türden kişisel kanıları, toplumsal ya da topluluksal beklentileri, politik kabulleri aşan bu ortak niteliklerin nesnel bir biçimde tespit edilmiş olmasından alır. Hiçbir farklılık, hiçbir ideoloji insan haklarının gerekçesi değildir, tam aksine insan hakları her türden farklılığın teminatıdır. Hiçbir siyaset insan haklarından önce gelmez, tam aksine insan hakları her türden siyasetten önce gelir.

Sivil toplumun amaçları doğrultusunda işleminin yolu bu etik ve epistemolojik temellerden geçer. Sivil toplum kuruluşlarının, kendilerini tehdit eden politik ve yapısal sorunlar karşısında sarsılmadan amaçları doğrultusunda işlemesi bilgi temelli etik köklerine sadık kalmalarıyla mümkündür. Sivil toplum kuruluşlarının, küresel dünyanın küresel politik hesaplarının karşısına insanı koymaları için insan haklarını korumanın, güçlendirmenin nihai amaçları olduğu fikrine bağlılıktan taviz vermemesi zorunludur zorunlu olmasına, ama hakların neler olduğu konusunda sağlam temellendirilmiş bir bilgisel rehberliğe ihtiyaç duydukları gerçeğinden de uzak durmamaları gerekir. Fakat sivil toplum kuruluşları için tek tehlike resmi politikalara yenik düşme zafiyeti

değildir. Bundan daha önemlisi, dahası söz konusu zafiyetin de gerisinde sivil toplum kuruluşlarının politika üretme adına taleplerini ideolojik kalıp yargılara dayandırma sorunu var. Bu, sivil toplum açısından son derece ciddi yapısal sorunlar yaratır. Her şeyden önce sivil toplum kuruluşlarının bizzat kendi öz amaçlarına ters düşmeleri tehlikesini doğurur; çünkü ideolojik talepler rahatlıkla insan haklarının nesnelleşmesinin önüne engel olarak çıkabilir. Doğası gereği farklılığa ve çoğulculuğa dayanan sivil toplum kuruluşları, insan haklarını farklılığın teminatı olarak görmeyip, farklılığı insan haklarının dayanağı olarak gördüğünde, özsel olan ile tali olan arasındaki ilişkiyi ters çevirir. Bu bilgisel hata, sivil toplum kuruluşlarını birbirlerini rakip olarak görüp birbirleriyle mücadele eden kuruluşlara dönüştürür. Bu vahim hata, doğası itibariyle dayanışma içinde olmak zorunda olan sivil toplum kuruluşlarını aksi yönden hareket ederek birbirlerini zayıflatmaya iter. Böylece kendilerine yönelik resmi politikaların baskısı, gücünü daha etkin hissettirir. Bu durum, bir yandan sivil toplum kuruluşlarının resmi politikalara alet olmalarına, diğer yandan kendi aralarında yürüttükleri mücadele nedeniyle hakları bizzat kendilerinin ihlal etmelerine yol açar. Oysa “sosyal örgütlenmenin farklı biçimleri hukukun egemenliği altında birlikte var olabilirler, yeter ki devletin hayatın bütün yönlerini tekelci bir biçimde kontrol etmesi önlenmiş” (Barry, 2005, s. 57). Bu nedenle sivil toplum anlayışının layıkıyla yerleşmesi, sağlam temellendirilmiş değer bilgisine dayanan, insan hakları sınırları içinde hareket eden sivil toplum kuruluşlarının varlığına bağlıdır.

REFERANSLAR

- Aristoteles (1997) *Nikomakhos'a Etik*, çev. S. Babür, Ankara: Ayraç Yayınları
- Barry, N. (2005) "Klasik Liberalizm ve Sivil Toplum", *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bauman,, Z. (1993) *Postmodern Ethics*, Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Corsino, D. (2001) "Uluslararası İşbirliğinde STÖ'lerin Yeri", *Sivil Toplum Kuruluşları Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?*, çev. I. Ergüden, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Çaha, Ö. (2000) *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, İstanbul: Gendaş Kültür.
- Erdoğan, M. (1998) *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kant, I. (1965) *Critique of Pure Reason*, çev. N. K. Smith, New York: St Martin's Press.
- Keyman, E. F. (2005) "Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi", *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kuçuradi, İ.(2006) *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1998) *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ.(1997) *Çağın Olayları Arasından*, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Levinas, E. (1992) "Felsefe, Adalet ve Aşk", çev. M. Atıcı, *Felsefelogos*, Yıl: 2, Sayı: 7.
- Platon (1921) *Theaetetus, Sophist*, Cilt VII, çev. H. N. Fowler, Cambridge, Maccachusetts, London: Harvard University Press.
- Platon, *Devlet*, çev. H. Demirhan, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Ryfman, P. (2006) *Sivil toplum Kuruluşları*, çev. İ. Yerguz, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tepe, H. (2009) “Sosyal Haklar ve insan hakları: Sosyal ve Ekonomik Haklar olmadan İnsan Hakları Korunabilir mi?”, *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, Bildiriler*, Ankara: Belediye-İş Sendikası Yayını.

Türköne, M. (2005) “Devletli Sivil Toplum”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Wood, E. M. (2003) *Kapitalizm Demokrasiye Karşı*, çev. Ş. Artan, İstanbul: İletişim Yayınları.